

داستانا کهلا دم دم خواندنه کا بهراوردکاری دناقبہراہزرا نہتہواہتیا داستانی و ئه وروپیدا

■ ناخفتنه کا دستیکئی:

بهینه کرن، مینا: ئه چ ہزره د ئهقی داستانیڈا ہاتی؟ ئایا ہزرا نہتہواہتیا ئه وروپی یا نوییہ؟ بؤچی ئهقی داستانی د جقائی کوریدا گہلک دہنگفہدایہ؟ ئایا راستہ ہزرا نہتہواہتیا یا د ئهقی داستانیڈا ہاتی وئارمانجا ئهوی یا سہرہکی دامہزاندنا دہولتا کوردستانی بوو؟ باشہ ئه گہر ئه و ہزرا د ئهقی داستانیڈا ہاتی بلندکرنا ئالابی دہولتا کوردستانی بیت، یا بؤچی بہلاقبوونا ہزرا نہتہواہتیا ئه وروپی د ناف تہخ و چینین جقائی کوریدا گیروو بوو؟ بؤچی کوردان ئهف کاودانہ بؤ خو ب دہرفت نہدیتن کو دہولتہکی بدمہزربینن؟ و گہلک پرسیارین دی.

داستانا کہلا دم دم پہنگفہدانہ کا مہزن د فولکلور و چاندا کوریدا ہہیہ، تا ئهوی رادہیی کو دہمی باسن ہەر بیاقہکی دیرووکا کوردان بهیتہ کرن، وہکو: خوشمیری، گیانی نہتہواہتیا، بہرگریبا ژ ئاخ و ولاتی یان شہرکرن دژی دوژمنین داگیرکهرین ئاخا ولاتی، ئهستہمہ باسی روودانا کہلا دم دم و خانئ لہپزیرین نہہیتہ کرن.

ئہف داستانہ گہلک ہزران بخوقہ دگریت، وہکو: میرانیا کوردان، شہر دژی داگیرکهران، ئیکگرتنا مللہتن کورد، ہہزژیکرنا ولاتی، پرفتارین درندانہ یین داگیرکهران دژی مللہتن کورد... ہتد. ل ئهقیئرئ باشہ ہندہک پرسیار

”دہمی ب ہویری ئہف داستانہ دہیتہ خواندن،
گہلک ہزر تیدا دیاردبن، ہزرا ژ ہہمییان روہنتر
ہزرا نہتہواہتیا و قارمانیا کوردانہ. دبیت ہہبوونا
ئہقی ہزری ئہف داستانہ تا نوکہ زیندی ہیلابیت“

”ئهف بهر پره دئ ههولا بهر سفدانا ئهوان پرسياران ب پشتبهستني ل سهر ئهوان ژيډهريڼ ديرووكييڼ نيزيكي رپوداني دهن“

■ ئيك: هزرا نهتهوايهتيا ئهروپي يا نوي: دهركهفتن، وهرار و بنهما:

(لويس كوسوس-Louis Kossuth) شوره شگيرئ بهرنياسي هنگاري د چهرخي نوزديدا دبيژيت: «دقيت ههر مللهتهكي حكومهتا خو يا تايهت ههبيت، دقيت سنورين نهتهوايهتي ل گهل سنورين سياسي يين ئيگرتي بن» (ورسلي، ۱۹۹۰، ۷۳). ههروهسا هزر قاني بواري هزرا نهتهوايهتي (ئيرنست گيلنهر-Ernest Gellner) دبيژيت: هزرا نهتهوايهتي بيردوا مهشروعيبهتا سياسييه، داخاوازا ئهوي ئهوه كو سنورين نهتهوايهتي ههفدژي سنورين سياسي نهبن» (غيلنر، ۱۹۹۹، ۱۶). ئهف هزر و پيناسه گوپيتكا هزرا نهتهوايهتيا ئهروپي يا نوي دهينه هژمارتن كو مهزنترين نهجامين شورهشا فهرنسي بوون ۱۷۸۹-۱۸۱۰.

دهمئ شورهشا فهرنسي ل سالا ۱۷۸۹ئ رپوداي، ستوونين حوكمراني و ژيانئ ل ئهروپا مهسيحي ل سهر سئ ستوونان بوون، ئهو ژي: «(پاپا-كهنيسه)، (ئيمپراتور- مهلك)، دهربهك»، بهلئ شورهشا فهرنسي ئهف ستوونه ژناقبرن و ل جهئ ئهوان ستوونين «يهكساني، دادپهروهري، براهيتي» بهلاقيرن. ل دهمئ شورهشا فهرنسي ل سالا ۱۸۱۰ئ بدووماهي هاتي، ئيدي مللهتين ئهروپي نهشيان بزقرنه ژيانا بهري سالا ۱۷۸۹ئ، لهورا كومهكا هزران پشتي سالا ۱۸۱۰ئ دهركهفتن كو توووقئ ئهوان د شورهشا فهرنسيدا هاتبوونه چاندين، و مللهت ل دويق ئهقان هزران هاتنه ريكخستن، مينا هزرين: «نهتهوايهتي، سوشيال، پارزگاري، ئازادي... هتد». هزرا نهتهوايهتي ئيك ژ مهزنترين هزران بوو كو ل دهمئ كاودانين شورهشا فهرنسي دهركهفتي و ل چهرخي نوزدي ل كيشوهري ئهروپا وهارهكا ئيگجارمهزن بخوقه ديت، تا ئهوي رادهي دبيژنه چهرخي نوزدي ل ئهروپايي «چهرخي نهتهوهيان»، ئهفهژي دهمئ ل سالا ۱۸۴۸ئ ئيكهم شورهشين نهتهوايهتي ل ئهروپا رپوداين و ئيكهم دوو دهولت ل سهر بنهمايڼ هزرا نهتهوايهتي هاتينه ئافاكرن، ئهوژي: ئهلمانيا و ئيتاليا ل سالين ۱۸۷۰-۱۸۷۱ئ بوون (هويزنجا، ۱۹۷۲، ۱۰۴-۱۰۵؛ هيز، ۱۹۸۷، ۴۹-۹۰).

هزرا نهتهوايهتيا ئهروپي چار بنهما بو پيناسهكرنا ههر مللهتهكي كو دقيت بو خو دهولتهكي بدامهزرينيت و حوكمرانييئ ل خو بكهت، دانان. ئهوي مللهتي ل دويق ئهقان بنهمايان ماف ههيه بو خو دهولتهكي بدامهزرينيت كو سنورين ئهوي يين سياسي يين ئيگرتي بن ل گهل سنورين ئهوي يين نهتهوايهتي (نهژاد) و ئهف بنهمايه ئهقڼ ل خوارئ نه:

۱. نهژاد: گهلهك زانايڼ ل سهر هزرا نهتهوايهتي كار كرين، دبيژن گرنگترين فاكتهر يان بنهمايئ هزرا نهتهوايهتي؛ نهژاده، ئانكو پهگهزه، بو نموونه فهكوله (د.گلانهر-D. Glater) ل سهر ئهفي بنهمايي دبيژيت: «زمان سنورين نهتهوايهتي ديار ناكهت، بهلكو نهژاد ديار دكهت» (هوبسباوم، ۱۹۹۹، ۲۱).
۲. زمان: كومهكا زانايڼ دي باسي بنهماين زمانئ دكهن كو كارپهگهترين بنهما د هزرا نهتهوايهتيدابه، بو نموونه فهكوله (رپتشارد بوخ-Richard Buch) ل سهر ئهفي بنهمايي دبيژيت: «ئهف بنهمايه ب تنئ بهسه بو ديارپكرنا ههر نهتهوهيهكي» (هوبسباوم، ۱۹۹۹، ۲۸).
۳. ئهرد: ئهف بنهمايه وهكو ههردوو بنهمايڼ دي د بنياتي هزرا نهتهوايهتيا ئهروپييدا يي گرنگ نينه، چونكي د بنهردا، ئهگهر ئهرد نهبيت، ئهو مللهت و نهتهوه نينه، ل سهر ئهفي بنهمايي فهكوله (ليست-List) دبيژيت: «هژمارا مهزن يا وهلاتييان و ئهردئ بهرفره... دوو مهرجين سهرهكينه بو ههر نهتهوهيهكا ساده...» (هوبسباوم، ۱۹۹۹، ۳۶).
۴. ديروك: سهبارهت گرنگيا بنهمايئ ديروك و ژيانا پيگقه يا مللهتان د هزرا نهتهوايهتيا ئهروپييدا، هزر قان (ئارنست رينان-Ernest Renan) ي دياركرييه، دهمئ دبيژيت: «هزرا نهتهوايهتي ل سهر ديرووكهكا سهرهبرز، زهلامين مهزن... سهربوورين پيگقه ئاقادبيت كو ههمي پيگقه هپزهكا ئيگرتي چيدكهن» (هرتز، ۲۰۰۹، ۱۸).

ئه‌فه هه‌ر چار بنه‌مايین هزرڤانیـن ئه‌وروپیانه، ئه‌وین ل سهر هزررا نه‌ته‌وايه‌تی دانایین و تا نوکه‌زی فه‌کۆلینان ل سهر دکهن کا کیژ کاریگه‌رتره، و هه‌می ئه‌ف بابه‌ت و شوژه‌شین نه‌ته‌وايه‌تی پشتی شوژه‌شا فه‌رنسی ده‌رکه‌فتن، ئانکو ئیک ژ ئه‌نجامیـن هه‌ره مه‌زنیـن ئه‌فی شوژه‌شی؛ ده‌رکه‌فتنا هزررا نه‌ته‌وايه‌تی و وه‌رارا ئه‌وی بوو.

■ دوو: هزررا نه‌ته‌وايه‌تی و به‌رخودانا مللی د داستانا که‌لا دم دمدا ۱۶۰۸-۱۶۰۹:

داستانا که‌لا دم دم ئه‌وا ل هه‌ردوو سالیـن ۱۶۰۸-۱۶۰۹ی روودای، ئیک ژ داستانیـن هه‌ره مه‌زنیـن کوردانه ییـن کو به‌ره‌لافبونه‌کا باش د ناف ملله‌تی کورددا بخۆفه دیتی، و ئه‌م ژ راستییی دورناکه‌فین، ده‌می ئه‌م دبیزین کو چ داستانا یان چیرۆک یان هه‌ر کاودانه‌کا دی یا دیرووکی وه‌کو ئه‌فی داستانی د هه‌ر چار پارچه‌ییـن کوردستانیـدا به‌لافنه‌بوویه، تا ئه‌وی راده‌یی، هه‌می ده‌قه‌ریـن کوردستانی هه‌ولدايه بو خۆ جهه‌کی د ئه‌فی داستانیـدا په‌یدا بکه‌ن، دا ژ قاره‌مانییا کوردان ئه‌وا ل که‌لا دم دم روودای؛ بی به‌هر نه‌مین.

ده‌می ب هویری ئه‌ف داستانه ده‌یته خواندن، که‌له‌ک هزرر تیدا دیاردبن، هزررا ژ هه‌مییاـن روهنتر هزررا نه‌ته‌وايه‌تی و قارمانییا کوردانه. دبیت هه‌بوونا ئه‌فی هزرری ئه‌ف داستانه تا نوکه‌زیندی هیلابیت، و به‌راوردا هزررا نه‌ته‌وايه‌تی یا کو د ئه‌فی داستانیـدا هاتی ل گه‌ل یا ئه‌وروپی ده‌یته‌کرن و هنده‌ک ده‌نگ بلند دبن و دبیزن کو هزررا نه‌ته‌وايه‌تی ل ده‌ف کوردان به‌ری ئه‌وروپییاـن په‌یدا بوویه. ب کورتی ئه‌و هزرریـن کو ب هزررا نه‌ته‌وايه‌تی‌فه ده‌ینه‌گریدان، ئه‌وین د داستانا که‌لا دم دمدا هاتیـن، ئه‌ف هه‌ر سی هزرریـن ل خوارینه:

■ خانئ کوردان و میرئ کورمانچ و کوردستانی:

په‌یقین (میر و خانئ کوردان) که‌له‌ک جاران د ئه‌فی داستانیـدا هاتیـنه، هه‌ر وه‌ک د ئه‌قان به‌یتاندا هاتی:

خوه‌لی سه‌ری شاهئ ئورمیـی
هه‌فت سالان سه‌ره خوه
گریده‌ت پۆشیا نیهاریـی
خانه‌ک رابوو ژ کرمانجیـی
(کاپلان، ۲۰۱۹، ۶۳)

خانئ کوردان وئ رابوویه
قه‌ستا مالا خوه کریه
مه‌لاییه‌ک می‌قانی ویه
(کاپلان، ۲۰۱۹، ۹۲)

خانئ کوردان وئ چیدکرن
به‌رسمتن رساس تی دکرن
دا خوه به‌رت‌و‌پان بگرن
(کاپلان، ۲۰۱۹، ۱۰۳)

خانه‌ک هاتی ژ ته‌هرانی
عه‌سکه‌ر کی‌شا هه‌تا وانی
«چ خانه رابووی کوردستانی»
(کاپلان، ۲۰۱۹، ۱۲۷)

■ شهرئ کوردان ل گهل عهجهم، تورک و مهغولان:

دهمئ ئەف داستانه دهیته خواندن، هه ماسه تکا ئیکجار مهزن ل دهف کهسئ کورد پهیدادبیت، نه خاسمه د ئەوان بهیتاندا ئەوین باسی شهرئ کوردان و بهرگریکرنه ئەوان ژ کهلا خو دژی دوژمنین کوردان ل ئەوی دهمی «عهجهم- ئانکو فارس-، تورک و مهغولان». کورد یین بهرنیاسن کو ملله ته کئ قههرمانن و ژ بهر هیین شهرئ نارهقن، بهلکو گه لهک جاران هاتینه نیاسین ب (سوارین رۆژهلاتئ) (توفیق، ۲۰۱۲، ۶۱-۶۲). ل خوارئ هندهک نمونه نه کا چهوا داستانا که لا دم دم باسی ئەقئ چهن دئ کرییه:

پهجنسه د مرجن پهجنسه د تهور
تۆز بهر ئەسمانان بوو. عهور
دئ تیکهل بن کورد و گهور

پهجنسه د مرجن پهجنسه د لهاز
سه دمدمی بوو گازه گاز
دئ تیکهل بن کورد و بهراز

پهجنسه د مرجن
پهجنسه د ماهۆل
سه دمدمی بوو گۆله گۆل
دئ تیکهل بن کورد و موغول

پهجنسه د مرجن پهجنسه د بێرک
سه دمدمی بوو نرکه نرک
دئ تیکهل بن کورمانج و ترک

پهجنسه د مرجن
پهجنسه د گولنگ
سه دمدمی بوو رنگه نرک
دئ تیکهل بن شیر و پلنگ

(کاپلان، ۲۰۱۹، ۶۲)

بوو شهر و قیکرا، قیکرا
سه ریت رمان چوونه تیکرا
کورد و عهجهم
بهه بوون یه کرا
ئوردیان بوو نرکه نرکه
بوو شهرئ کورمانج و ترکه
سه فرین ژ ئەقان کورکه

ئوردیان بوو گۆله گۆله
خوه شمیران شیر دانه شۆله
بوو شهرئ کورد و موغوله

ئوردیان بوو له مه له مه
مهیدانی بوو تۆز و ته مه
بوو شهرئ کورد و عهجهمه

(کاپلان، ۲۰۱۹، ۱۸۶)

”داستانا که لا دم دم ئەوا ل ههردوو سالین ۱۶۰۸-۱۶۰۹
پوودای، ئیک ژ داستانین هه ره مهزنین کوردانه یین کو
بهربه لاقبوونه کا باش د ناف ملله تی کورددا بخۆقه دیتی“

■ گازییا ملله تی کوردان:

هزرا ژ ههمییاں بالکیشتر د ئهقی داستانیدا هاتی، گازییا خانئ لهپزیرینه بو میر و ئاغایین کوردان کو ب ئیک ژ رهگهزین هزرا نهتهوايه تی دهیتههژمارتن، ئه و ژی هزرا ههوارهاتنا کوردان ژبو هاریکارییا خانئ لهپزیرینه، پشتی هیزشین لهشکه ری شاه عهباسی سهفهوی (۱۵۷۱-۱۶۲۹) ل سهر که لا دم دم توند بووین و کهل کهفتیه دبن مهترسییا روخانئ و کهفتنیدا، د گهلهک بهیتین ئهقی داستانیدا هاتییه کو خانئ لهپزیرین نامه و کاخهزان بو میر و ئاغایین کوردان فریدکهت و داخوازا هاریکارییی ژ ئهوان دکهت، ههروه کو د ئهقان نموونهییین ل خواریدا هاتی:

ملا تهی بو بهزینه
کاخهزان بنقیسینه
ناق ئیسلامی بگیرینه
عهجه می دور ل مه گرتینه
مه شهره، چ سولحه نینه

هوون لهز کهن و بهزین
مهلا کاتبیت من بین
حوبری ل کاخهزان برهشین
ناق میرهکان قه بژین
بو من عهسکه ری جهمین...

رېکر بو میری دهوکی...
رېکر بو پاشایی وانئ...
رېکر بو میری مووشیؤ...
رېکر بو میری ههکاری...
رېکر بو میری زاخویی...

(کاپلان، ۲۰۱۹، ۱۴۷-۱۴۸)

■ سی: بهروردگرنا ههردوو هزاران و دهه ئه نجام:

خواندن و بهراورده کا هور بو ههردوو هزارین نهتهوايه تی یین کو د داستانا که لا دم دم و هزرا نهتهوايه تییا ئه وروپیدا هاتین، ئهف راستییین ل خوارئ دیار دین:

د داستانا که لا دم دمدا ناسناقئ «خانئ کوردان» هاتییه، کو ئیک ژ ئهوان هزاران یین کو تا نوکه ههستی نهتهوايه تی ل دهف کوردان دئازینیت، ئه م دشین ببژین کو ئهف ناسناقه دهاته بکارئینان ل ئهوی ده می و د دیروکا کورداندا نه ناسناقه کئ نامو و (غریب) بوو، بو نموونه ده می هیزشا تهیمور لهنگی ل سهر کوردستانئ ل سالا ۱۳۸۷ئ میرئ میرگه ها ههکاری (عزالدین شیر) شه ری ئهوی کر، پاشان میرئ ههکاری نهشیا ل شه ری بهردهوام ببیت و دان ب مهزنییا (تهیمور لهنگی) ئینا و بهرامبه ری ئهقی چهندی (تهیمور لهنگی) «عزالدین شیر وهک مهلکی کوردستانئ دامه زراند». (گولی، ۲۰۱۷، ۵۳-۵۴). ل ده می میر شه رفخانئ بهدلیسی د بهشی دووی یین پهرتووکا خو (شهرفنامه) بییدا - ئهوا ل سالا ۱۵۹۶-۱۵۹۷ئ ژ نقیسینا ئهوی ب دووماهی هاتی- باسی ئهوان هه ری پینج بنه مالین میرین کوردان یین بناقودهنگ دکهت، ئه وژی (ئهردهلان، ههکاری، بههدینان، بوتان، حسنکیف) و ب ئهقی رهنگی دنقیست: «د بیرهینانا مهزنین حاکمین کوردستانیدا ئه وین کو داخوازا سهلته نه تی و سه ره خو یین ب ئاشکرای نه کری، بهلی هندهک جاران گو تار وپاره ب ناقئ ئهوان دهینه گو تن» (البلیسی، ۲۰۰۶، ۱۱۶). ههروه سا ده می شهرفخان باسی میرئ بههدینان (سولتان حسین) ی دکهت، دبیزیت: رینزا ئهوی ل کوردستانئ گهلهک یا مهزن بوو تا بوویه : مه رجه عئ ئیکی د ناق حاکم ومیرین کوردستانیدا» (البلیسی، ۲۰۰۶، ۱۳۸). گهلهک نموونه یین دی یین هه نه، چ ل سهر ده می ئیسلامی یان سه رده می نوی و ئهف هزره یا گریدای نه بوو ب خانئ لهپزیرینه، بهل کو ل ئهوی ده می هزره کا ئاسایی بوو، چونکو کوردستان ب وهلاتئ کوردان دهاته نیاسین و میرین کوردان حوکمرانییا کوردستانئ دکر و ئاریشه نه بوو ل بن سیبهرا ئهقی ئیمیراتووریه تی یان یا دی بن.

کریه، باشت‌ترین نموونه ئه‌وه، ل ده‌می شه‌ری قوچ حسار یان قره‌غین ده‌ده ل سالا ۱۵۱۶ئ ده‌می مه‌ولانا ئیدریسی به‌دلیسی پیکول کرین و ل دویف داخو‌زییا سولتانی ئوسمانی سه‌لیمی ئیک‌ی (۱۵۱۲-۱۵۲۰) میرین کوردان کۆم بکه‌ت و له‌شکه‌ره‌کن کوردان بدامه‌زرینیت دا سه‌فه‌وه‌بیان ژ کوردستانی ده‌ریخیت، هه‌ولین ئه‌وی ب سه‌رنه‌که‌فتن، به‌لی زۆربه‌یا میرین کوردان شه‌ری سه‌فه‌وه‌بیان کر و ژ ویلایه‌تا دیاربه‌کرئ ده‌ریخستن پشته‌ی سولتانی ئوسمانی ببقلو محهم‌د یئ تورکمانی کریه سه‌رۆکی له‌شکه‌ری کوردان(البدلیسی، ۲۰۰۶، ۳۹۰-۳۹۱).

ل دووماهیئ یا فره‌بیژین کو ئیک ژ ئه‌گه‌رین ده‌رکه‌فتنا هزره‌ نه‌ته‌وایه‌تی ل ئه‌وروپا ئه‌و بوو کو ملله‌تین ئه‌وروپی نیژیکی (۵۰) سالان به‌رده‌وام د شه‌راندا بوون و کیشه‌یین به‌رده‌وام بوون، هه‌ر ژ سالا ۱۷۸۹ئ تا ۱۸۴۸ئ، له‌ورا ئه‌ف هزره‌ نوکه‌ یا نه‌ته‌وایه‌تی ئه‌م دبیین ب ئه‌فی ره‌نگی ده‌رکه‌فت نه‌خاسمه‌ کو ئه‌وروپییان هه‌می هزرین چه‌رخن نافین هیلان. به‌روفاژی ئه‌فی چه‌ندئ راسته‌ ل کوردستانی ژ گه‌له‌ک سه‌رده‌مین شه‌ری په‌یدا بوینه، لئ ئه‌قان شه‌ران هه‌می وه‌لات و ملله‌تین رۆژه‌لاتا ناقه‌راست بخۆفه‌ نه‌دگرتن. ل ئه‌قیئری بۆ مه‌ دیار دبیت کو هزره‌ نه‌ته‌وایه‌تی مه‌حاله‌ ب تنئ ل ده‌ف ئیک ملله‌ت په‌یدابیت دوور ژ جیرانین ئه‌وی، به‌لکو ئه‌ف هزره‌ یا په‌یدا بووی ژ به‌ر ئه‌وان ئاریشه‌یان ئه‌وین د ناقه‌را ئه‌فی ملله‌تی و جیرانین ئه‌ویدا په‌یدا بووین، ئانکو ده‌رکه‌فتنا هزره‌ نه‌ته‌وایه‌تی دقیت یا گشتگیربیت و نابیت ب تنئ ل ده‌ف ئیک ملله‌ت په‌یدابیت.

■ شه‌ری کوردان ل گه‌ل عه‌جه‌م، تورک و مه‌غولان:

ئه‌ف هزره‌ ژ ل ئه‌وی ده‌می هزره‌کا ئاسایی بوو و ب سه‌دان جاران ل چه‌رخین ئیسلامی و نوی، باسی به‌رگریکنا کوردان ژ ئاخا خۆ ل ده‌می هیرشین ملله‌تین بیانی هاتینه‌ سه‌ر کوردستانی، هاتییه‌ کرن، مینا: هیرشین عه‌ره‌بان، فارسان، مه‌غولان و تورکان، بۆ نموونه‌ میر شه‌رفخان ده‌می باسی شه‌ری میرئ هه‌کاری عزالدین شیر و صوفی خه‌لیلی ئه‌وی میرئ تورکمانان حسن به‌گی ئاق قوینلوی ل سالین بیستان ژ چه‌رخن پازدئ قریکری، دکه‌ت و پشته‌ی صوفی خلیل شیای میره‌گه‌ها هه‌کاری بگریت ب ئه‌فی ره‌نگی میر شه‌رفخان باسی تورکمانان دکه‌ت: «پشته‌ی عز الدین شیر کوشتی...میره‌گه‌ها هه‌کاری چوو ل بن ده‌ستئ بیانیین تورکمانان...»(البدلیسی، ۲۰۰۶، ۱۲۵). دیسان ده‌می شه‌رفخان باسی میره‌گه‌ها حسنکیف ل سه‌رده‌می هیرشین تورکمانان دکه‌ت، دیژیت: تورکمان ل سه‌ر ده‌می سولتانی ئه‌وان حسین بک بایندوری شیان: «ده‌ستئ خۆ بدانه‌ سه‌ر کوردستانی» کو میرئ حسنکیف ل ئه‌وی ده‌می «مه‌له‌ک خه‌له‌ف» د ئه‌وان هیرشاندا ده‌یته‌کوشتن (البدلیسی، ۲۰۰۶، ۱۷۲-۱۷۳). و ل گه‌له‌ک جه‌ین دی باسی ئه‌قان شه‌ران هاتییه‌کرن، ل ده‌می سه‌فه‌وه‌بیان ئیرانی کوردستان داگیرکری ل ده‌ستپیکا چه‌رخن شازدئ، و ل ده‌می کوردستان که‌فتیه‌ ل بن هوکمرانیا ئوسمانیاندا.

■ گازییا ملله‌تی کوردان:

دبیت ئه‌ف هزره‌ تا رادیه‌کی یا جیاواز بیت ل گه‌ل هه‌ردوو هزرین دی، به‌لی دیسان د ژیده‌راندا هاتییه‌ کو کوردان ل هنده‌ک جهان و سه‌رده‌مان پیکفه‌ دژی داگیرکهران شه‌ر

“هزره‌ ژ هه‌مییان بالکیشتر د ئه‌فی داستانیدا هاتی
گازییا خانئ له‌پزیرینه‌ بۆ میر و ئاغایین کوردان کو ب
ئیک ژ په‌گه‌زین هزره‌ نه‌ته‌وایه‌تی ده‌یته‌ هژمارتن”

راسته ئەم گەلەك بنه‌مايێن هزرنا نه‌هوايه‌تی د داستانا كه‌لا دم دمدا دبێنێن، به‌لێ تشتی ئەقی روودانی جیاواز دكەت، ئەوه‌كو هزرنا نه‌هوايه‌تییان ئەوروپی یا نوێ ته‌كه‌زێ ل سه‌ر خالا ئیگرتنا سنوورێن سیاسی و یێن نه‌هوايه‌تی یێن هه‌می مله‌تان دكەت، ئانكو هه‌ر مله‌ته‌ك حوكمرانییا خو بکەت، و ئەم ئەقی هزرێ ل كوردستانا ئەوی سه‌رده‌می، به‌لكو ل هه‌می رۆژه‌لاتا ناڤه‌راسته، نابێن.

”د داستانا كه‌لا دم دمدا ناسناقی «خانی كوردان» هاتییە، كو ئیك ژ ئەوان هزران یێن كو تا نوكه هه‌ستی نه‌هوايه‌تی ل ده‌ق كوردان دنازینیت، ئەم دشیین بیژین كو ئەق ناسناقه ل ئەوی ده‌می ده‌اته بكارئێنان و د دیروكا كورداندا نه‌ ناسناقه‌کی نامۆ و (غریب) بوو“

■ ژێده‌ر وسه‌روکانی :

أ - ژێده‌ر ب زمانێ كوردی

۱. كاپلان، یاشار. (۲۰۱۹) داستانا كه‌لا دمدم و خانی له‌بێژین، زاخو.

ب - ژێده‌ر ب زمانێ عه‌ره‌بی

۲. البدلیسی، شرفخان. (۲۰۰۶) شرفنامه فی تاریخ الدول والامارات الكردية، ترجمة: محمد علي عوني، مراجعة: يحيى الخشاب، ج۱، ط۲، دمشق.

۳. توفیق، هوگر طاهر. (۲۰۱۲) الكرد والمسألة الأرمنية ۱۸۷۷-۱۹۲۰، أربیل.

۴. غیلتر، ایرنست. (۱۹۹۰) الأمم والقومية، ترجمة: مجید الراضی، سوریا.

۵. گولی، د.نزار آیوب. (۲۰۱۷) إمارة هكاري في العهد العثماني، دهوك.

۶. هرتز، فردريك. (۲۰۰۹) القومية في التاريخ والسياسة، ترجمة: عبد الكريم احمد، مراجعة: إبراهيم صقر، القاهرة.

۷. هوسباوم، اريك. (۱۹۹۹) الأمم والنزعة القومية، ترجمة:

عدنان حسن، مراجعة وتحرير: مجيد الراضي، سوريا.
۸. هویزنج، یوهان. (۱۹۷۲) أعلام وأفكار: نظرات في التاريخ الثقافي، ترجمة: عبد العزيز توفيق جاويد، مراجعة: د. زكي نجيب محمود، القاهرة.

۹. هیز، كارلتون. (۱۹۸۷) التاريخ الأوربي الحديث ۱۷۸۹-۱۹۱۴، ترجمة: د. فاضل حسين، الموصل.

۱۰. ورسلي، بيتر. (۱۹۹۰) القومية والاشتراكية في العوالم الثلاثة، ترجمة وتقديم: صلاح سعد الله، بغداد.

